

Ayşe Hümeýra Ökten

Dindar Bir Doktor Hanım

Söyleşi: Nevin Meriç

DİNDAR BİR DOKTOR HANIM

Ayşe Hümevra Ökten

Söyleşi: Nevin Meriç

Biyografi

TİMAŞ YAYINLARI | 2445

Hatırat Kitaplığı | 22

Söyleşi Dizisi | 3

EDİTÖR

Zeynep Berktaş

DÜZELTİ

Ümran Tüzün

KAPAK TASARIMI

Ravza Kızıltuğ

1. BASKI

Ocak 2011, İstanbul

9. BASKI

Haziran 2020, İstanbul

ISBN

ISBN 978-605-114-368-2

9 786051 143682

TİMAŞ YAYINLARI

Cağaloğlu, Alemdar Mahallesi,
Alayköşkü Caddesi, No: 5, Fatih/İstanbul
Telefon: (0212) 511 24 24

timas.com.tr

timas@timas.com.tr

   timasyayingrubu

Kültür Bakanlığı Yayıncılık

Sertifika No: 45587

BASKI VE CİLT

Altın Kitaplar Yayınevi Matbaası
Göztepe Mah. Kazım Karabekir Cad. No:32
Mahmutbey - Bağcılar/ İstanbul
Telefon: (0212) 446 38 88
Matbaa Sertifika No: 44011

YAYIN HAKLARI

© Eserin her hakkı anlaşmalı olarak
Timaş Basım Ticaret ve Sanayi Anonim Şirketi'ne aittir.
İzinsiz yayınlanamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

İçindekiler

Önsöz	7
Birinci Bölüm	
Ailem: “Bir Dedemiz Çok Güzelmiş, Güzele de Gürcü Derlermiş”	17
İkinci Bölüm	
Çocukluğum ve Evimiz: “Evimizin Cumbalı Penceresine İyi Havalarda İki Kardeş Çıkardık, Sokağı Seyreder, Yemiş Yerdik”	47
Üçüncü Bölüm	
Babam ve Çevresi: “İmam Hatip Liselerinin Kurucusu: Celaleddin Ökten”	57
Dördüncü Bölüm	
Eğitim Hayatım: “İlkokul Birinci Sınıftan Tıbbiyenin Sonuna Kadar Hep Mektep Birincisiydim”	91
Beşinci Bölüm	
Eski İstanbul: “Beyazıt Meydanı'nın Ortasında Eskiden Kocaman Bir Havuz Vardı”	115

Altıncı Bölüm

İstanbul'da Yaz Günleri: "İstanbul Aileler Sayfıyede"135

Yedinci Bölüm

Doktorluk Yıllarım: "Tabibe-i Hazıka-i Mütedeyyine"151

Sekizinci Bölüm

Kutsal Topraklarda: "Medine'ye Gidince Kopamayacak Kadar
Bağlandım, Orasını Vatanım Gibi Hissettim.

Fakat İstanbul'da da Ailem Vardı"171

Dokuzuncu Bölüm:

Mekke ve Medine'nin Dünü ve Bugünü: "Mekke ve

Medine'de Elli Yıl"249

Onuncu Bölüm

Söyleşi Biterken: "Son Söztünüz"279

İndeks283

Önsöz

İnsanı ve hayatı tanımlarken şair “bir yanda akan benim, öbür yanda Sakarya” demiş. Buradan yola çıkılarak nehir söyleşileri yapılıyor. Benim kısmetime de Dr. Ayşe Hümeýra Ökten çıktı. İstanbul’da birçok kişinin tanıdığı, benim de yakınlarında olanları tanımış olduğum ya da tanıdığım fakat nedense kendisinden haberdar olmadığım doktor abla. Ve vakit geldi nehir yıllardır taşıdığı zenginliği kıyıya bırakmaya başladı. Ben sadece kapıyı araladım; içinden tatlı ve hüzünlü birçok kadın hikâyesini de barındıran hazine çıktı.

Ben yorarımla diye kaygılanıp, sohbeti kısa tutmaya özen gösterdikçe o anlatıyordu. İtiraf etmeliyim ki her seferinde yorulan ben oluyordum. Doktor abla kendinden emin adımlarla yollara döşediği taşlarda hâlâ sekiyor; bir Fatih - Edirnekapı surlarına çıkıyor, bir Necid çöllerinin esintisini getiriyordu sohbete. Hayat yeniden inşa edilirken yaşananlar da tekrar canlanıyor, duygular bazen seste, bazen gözde kendini belli ediyordu. Artık hayret makamındaydık, ve 85 yıl bir çırpıda seçilen fotoğraflarla tekrar düzenliyordu. Kaderin kaza yönü virgüllerle birbirine bağlanırken, insan olmanın nasıllığı da aşık oluyordu, mesafe, hareketlilik nehir daha da coşturuyordu.

Evden, bu hafta son konuşmadır herhâlde diye yola çıkıyordum ama o “haftaya şunları anlatacağım diye” konuları çoktan belir-

lemiş oluyordu. Anlaşıldığı gibi konuşmakta hiç zorlanmadım. Sorduğum her soruya cevap aldım. Çok keyifli sohbetlerimiz oldu. İman, insan, kadın, ihtiyar/tercih, özgürlük onun hayatında aslı hüviyetine bürünmüş gibiydi. Yıllardır bir türlü oturtamadığımız ve modernleşmeyle elde ettiğimiz “kadın ve özgürlük” karşısında duruyordu âdeta; üstelik dindar ve mütedeyyin. Bir keresinde “ellerimi yıkama imkânım varsa kağıt peçete kullanmam” demişti. Gerçek ağaç bayramı bu olsa diye düşünürken “an ve agah olmak” ete kemiğe bürünmüştü.

Kendi olmayı terk etmeden insanlığa adanan bir ömür, doktor Ayşe Hümeyra Hanım’ı bu şekilde tanımlayabilirim. Beni Dr. Ayşe Hümeyra Ökten’den haberdar eden, bu çalışmayı yapmama vesile olan, fotoğraf ve fikirleriyle metnin daha sağlıklı şekillenmesine katkıda bulunan Prof. Dr. İsmail Kara hocama teşekkür ederim. Ayşe Hümeyra Ökten’in hayatını okumaya geçmeden önce birkaç noktaya da dikkat çekmenin iyi olacağı kanısındayım.

I

Doktor Ayşe Hümeyra Hanım şehirli ve eğitimli bir aileden gelir. Babası Osmanlı Devleti’nin son dönemine yetişen ve üniversite eğitimi görerek müderris olan Celaleddin Ökten, hafızasıyla maruf bir ilmiye mensubudur. Dil çalışmaları ve Arapça lisanına vukufiyeti ile ünlenmiştir. Annesi Mahmude Hanım Fatih’te doğup büyümüş ve o zaman altı sene olan ortaokula yakın eğitim veren ilkokul eğitimi almıştır.

İlmiye sınıfında oldukça saygın bir yere sahip olan Celal Hoca tasavvufa da meyyaldir. Kendi seyr ü sülukunun gelişim seyri açısından İstanbul tekkelerini dolaşıp değerlendirmelerde bulunur ve Fatih’te Nurettin Dergahı şeyhi Fahrettin Efendi’ye intisap eder. Daha sonra tekkelerin kapatılmasıyla ciddi sıkıntılar çeken dergaha bazı öğretmen arkadaşları ile birlikte yardımcı olur. Fahrettin Efendi o dönemde ‘meydanı’ kapatmayan hemen hemen tek şeyhtir diyebiliriz. Celal Hoca’nın bir diğer özelliği de

doğrucu yönüdür; Hümeýra hanımın tabiriyle “sopa gibi” doğru olanlardandır ve doğru bildiği konularda, konuşmaktan çekinmez. Bu yüzden de zaman zaman sistem tarafından sorgulanır, suçsuzluğu aşikar olunca da görevine iade edilir. Hümeýra Hanım babasından zeka, hafıza, doğruluk, Allah yolunda çalışma aşkı ve disiplinini almıştır. Nitekim hayatını dikkatle okuduğumuz da bu parametreler açığa çıkacaktır.

Anne Mahmude Hanım babaya nisbet edildiğinde çok gençtir. Okuma yazma bilmesi dönemin kadınları arasında farklı bir yere konulmayı gerektirir. Gerçi II. Abdülhamit’in eğitim reformları çerçevesinde İstanbullu ailelerde, kız ve erkek çocuklarını okutma oranı oldukça yüksektir. Anne evde çocukların eğitimine katkıda bulunur; kız çocukları Kur’ân’ı annelerinden öğrenirken erkek kardeş Saadeddin Ökten için hoca tutulur. Burada kafamızı meşgul eden soru: Kur’ân öğretimi konusunda gösterilen hassasiyetin dil/ Arapça öğretiminde neden gözetilmediğidir, diyebilirim. Osmanlıca ve Arapça bilen, Arapça hocalığı yapan ve hayatının sonuna kadar bu dilin “tellalı” olan babanın çocuklarına öğretmemesi cevaplayamadığımız sorulardandır. Bununla birlikte yaşanan sürecin psikososyal şartları bunda etkili olmuştur diyebiliriz. Kız çocukları da dahil bütün çocukları üniversite eğitimi almış ve branş olarak da pozitif ilimleri seçmişlerdir. Bunda babanın tavsiyesi etkili olmuştur. Bu anlamda aile, dinin itikadi ve ahlaki yönünü çocuklarına bizzat kendi verip toplumsal alanda farklı disiplinlere mensup olarak var olmalarını yeterli görmüştür. Böylece o dönemde en çok suçlanan “yobaz-hoca” kavramsallaştırmasından korunmuş olacaktırlar.

Durum bir başka açıdan değerlendirildiğinde ise yaşanan dönemin önemseydiği, değer verdiği disiplinlerde çocuklarını yetiştirme gayretini görülebilir. Babanın bu konudaki ileri görüşlülüğü önemlidir. Arkadaşlarının muhalefet etmesine rağmen kızlarına üniversite eğitimi yaptırması, müderris Celal Hocanın yeni toplumda söz sahibi olacak birey yapısını erken dönemden görüp o halkaya çocuklarını dahil etmesi anlamına da gelmektedir. Bu anlamda çocukları hem dindar hem de sosyal itibarı yüksek bir mesleğe

sahip olarak toplumsal alanda yaşayacaklardır. Yaşanılan süreç hocaların görüşündeki isabeti açığa çıkarmıştır. Günümüzde çocukları hem pozitif ilimlerde ilerlemiş hem de tasavvufa meyyaldirler. Bu fotoğraf aynı zamanda bir çok açılardan Celal Hoca'yı da yansıtır.

II.

Hümeyra Hanım şehirlidir. Fatih muhitinde doğar ve o havzada büyür. Fakülte ve çalışma hayatı yıllarında da Beyazıt'ta oturur. Yaşanan semt İstanbul'un en mutena bölgesidir. Nefs-i İstanbul olarak da adlandırılan bölge, İstanbul sosyal hayatının en damıtılmış örneklerini karşımıza çıkartır. Komşu ve tanıdıkları bağlamında meseleye baktığımızda ileriki yıllarda toplumda tanınacak ve söz sahibi olacak birçok kişi Hümeyra Hanım'ın ya tanıdığı ya komşusu ya babasının arkadaşı veya öğrencisi ya da annesinin çevresindedir. Bu anlamda güzide bir sosyal çevreye sahiptir.

İkinci önemli mesele; Cumhuriyet'in ilk kuşak okullu hanımlarından olmasıdır. Yeni mektep, yeni dil çerçevesinde kurumsal anlamda inşa edilen cumhuriyet ilk kuşak neslindedir. Bu anlamda hem kendisi hem de okul arkadaşları Cumhuriyet'in kadın üzerinden topluma aktarılan rol-model davranışlarına sahiptir. Nitekim kendini tanımlarken Şeyh Galib'deki "tarz-ı selefte takaddüm ettim" bölümü, Hümeyra Hanım'da "tarz-ı selefte tehalüf ettim" şekline dönüşür. Bu yaklaşım tam da Cumhuriyet'in yeni modern neslidir.

III

Hümeyra Hanım'ın hatıratında İstanbul özelinde yaşanan Cumhuriyet'in ilk dönem sosyal hayat örneklerine de rastlamaktayız. Hatırat bir yönüyle yeni kabullerin toplumsal alanda yerleşmesi için verilen mücadeleler ve bundan etkilenen çevrelerle ilgili resimleri gözlemlene imkânı da vermektedir. Bu süreçte din ve dindarlık biçimlerinin dışarıda tutulması ve sürekli eleştiri konusu yapılması, evlerde ciddi gerginliklerin yaşanmasına neden olmuştur. Bir önceki neslin kıymeti, değeri olarak kabul edilen

“yaşlılar/büyükler”, yeni toplum hayatında “ülkeyi geri bırakanlar” olarak tanımlanıp değersizleştirilmiştir. Psiko-sosyal açıdan dönemin incelemesi yapıldığında yaşanan ızdırap travmatik duruşları gözler önüne serecektir.

Bir başka resim de yaşanan dönemde dinî davranma biçimlerinin sosyal hayatta yeri olmadığını aşikar etmektedir. Bayramlarda ikram edilen “likör” yeni toplum hayatının dindarlık örüntüsünden sıyrıldığını göstermek açısından önemli bir simgedir. Bu durumda ciddi sıkıntılar yaşayan dindar bireylerin karşılaştığı sorunlar ise hatıratın sayfalarında açığa çıkmaktadır. Bir başka resim de evlerine ziyarete gelen hocasının sözleridir. Hümeýra Hanım ilk haccından henüz gelmiştir. Kendisini ziyarete gelen hocasına babası “kızım ve hastaları dua etmiş de hacca gitti” dediğinde, hocası sitayişle “Kuzum Hümeýra insan hiç hacca gideceğim diye dua eder mi, nereden aklına geldi; gezeyim, tozayım, altınım, gümüşüm, bir de flörtüm olsun diye dua etseydin ya” der. Bu ifade yeni toplumda geçer akçe olan kabulleri ve kurumsal eğitimin bu konuda etkisini karşımıza çıkartır. Hümeýra Hanım ise çalışkan, zeki ve güçlü kişiliği, okulda ve işteki başarısıyla böyle bir sosyal çevresine rağmen saygınlığını korumuştur.

Doktor Hümeýra Hanım dindar olmayı ve bu kimlikle toplumsal alanda var olmayı önemser. Okulda dindar kimliğini gizleyerek ibadetlerini yaparken “tesettür” problem olur. O günlerdeki kapüşon modası imdadına yetişir ve atkısını ortadan dikip bir anlamda tesettürü-moda merkezli yumuşatarak, en azından ilkbaharın sonuna kadar yerine getirmeye çalışır. Namazlarını ise aksatmaz. Ne var ki okul bittikten sonra hayatına tesettürlü olarak nasıl devam edeceği bir muammadır. Bütün öğrenim hayatında okul birincisi olan ve tıp fakültesinde hocalarının “kariyer yapacak öğrenci” diye baktıkları Ayşe Hümeýra Hanım, tesettürle devam edip edemeyeceğini öğrenmek için bir test yapar. Hac dönüşü hocasını ziyarete gider. Hocasının başındaki örtüyü göstererek “ne bu hacı hanımlar gibi olmuştun” sözü onun için bir milad olur. Artık bu şekilde devam edemeyeceğinden okuldan ayrılır. Burada

yaşadığı dönemi çok iyi bildiği hâlde neden böyle teste ihtiyaç duyduğu sorusu akla gelebilir. Acaba hayatının ileriki safhalarında “bir keşkeye” meydan vermemek açısından olabilir mi? Veya başarılı olmasının kendisine tolerans sağlayıp sağlamayacağını görmek mi istemiştir. Nitekim fakültede kalıp kariyer yapmak ister miydiniz sorusunu “tabii” diyerek cevaplamıştır. Ama dönem dindar görüntüyü kamusal alandan çıkarma dönemidir. Tesettürün yeni dönemin genç ve kariyer yapacak kadınında görülmesi akla ziyan bir durumdur.

Böylece okul bitirip, çalışma hayatına geçer ve muayenehane açar. Artık istediği gibi çalışmakta, tesettürüyle de toplumdan olumlu karşılıklar almaktadır. Her kesimden hastaları olurken daha sonraki nesillerden olan Dr. Gülsen Ataseven’in “bizim zamanımızda tesettürlü bir doktor olabileceğini ilk defa Hümeyra Abl’da gördük” sözü örneklik portföyünün yaygınlık ve genişliğini de açığa çıkarır. Bu anlamda Dr. Hümeyra Hanım cumhuriyet kuşağının üniversiteli ve kamusal alanda çalışan ilk nesil dindar kadınıdır. Bu konuda toplumda daha sonra yaşanacak sıkıntıları da ilk tecrübe edendir diyebiliriz. Ne var ki kendisi bu durumu bir “mağduriyet” olarak tanımlamadığından, bu konuda daha sonra ki süreçlerde yaşananlarla organik bir bağ kurmak doğru ve etik olmaz diyebiliriz. Hümeyra Hanım için yaşanan “kader”e dair tecellilerden biridir sadece...

IV

Hümeyra Hanım’ın bir diğer özelliği de evlenmemesidir. Nitekim Şeyh Galib’in mısrası üzerinden kendi durumunu açıklarken “ben açtım o genci ben tükettim” diyerek hayatının birey merkezli inşasına atıf yapar. Burada Cumhuriyet’in toplum hayatında inşa etmeyi esas aldığı şehirli özgür kadını görmekteyiz. “Ben anne ve anneannemin hayatını yaşamayacaktım” derken kendi hayatını inşa etmede gösterdiği meşrulaştırmalar dikkat çekicidir. Babası ve hocasının evlenmesine dair söylemlerine de karşı duran doktor Hümeyra Hanım’ın dünyada bağlandığı tek sevgi Hz. Peygamber

(sav)'dir. Medine'ye bağlılığının aşırı olduğunun ve bundan dolayı hiç istemediği hâlde anne ve babasını üzdüğünün farkındadır ama seçeneği de yoktur. Medine artık hayatının merkezindedir ve bütün yaşamının seyrini belirler. Ondandır alıkoyacak hiçbir şeyi kendine yaklaştırmaz. İlk defa Kızılay'ın hanım doktor görevlisi olarak Hacca giden Hümeýra Hanım'ın Medine'ye bu kadar bağlanmasında yaşadığı dönemdeki sosyal travmaların etkisi olmuş mudur?

Medine onun için bir başka özgürlük alanıdır ve yeni bir keşfin içine girmiştir artık. Hayatına dair ilerlemeye orada devam eder. Cidde de hastane açalım teklifini "ben İstanbul'u Cidde için bırakmadım" diyerek reddeder. İstanbul doğduğu, büyüdüğü, anne ve babasının yaşadığı şehir; Medine bir daha kopmamak üzere bağlandığı yerdir. Hayatının elli küsur yılını İstanbul-Medine arasında, senede en az iki defa gidip gelerek geçirir. Burada tek başına sınırlar geçen, çöller aşan bir Hümeýra Hanım'la karşılaşmaktayız. Bizim bugün bile anlamakta zorlandığımız bu durum, çok erken dönemde dindar bir kadının gündelik hayatı olması oldukça önemlidir. Burada hem sünnet üzere davranan Müslüman toplumlara hem de bireyleri görmekteyiz. Kadının tek başına seyahatini sağlıklı bir şekilde gerçekleştirmesine imkân tanıyan dinin rolü karşımıza çıkarken, benzer durumları müjdeleyen hadis belleklerden hayata dahil olur. Ayrıca yeni toplum yapısının kadın özgürlüğü ve hareket alanının genişlemesine katkısı da yadsınmaz. Bu anlamda cumhuriyetin kabul ettiği ve desteklediği kadın özgürlüğü birey tercihleri veya zorunluluklar bağlamında farklı alanlarda seyretmiştir diyebiliriz.

V

Ayşe Hümeýra Ökten ile yapılan söyleşinin bir başka yönü de içinde tanıtılan kadınlardır. Özellikle hac bölümünde göreceğimiz bu hanımlar Hümeýra Hanım ile benzer özelliklere sahiptir. Birçoğu yalnızdır; maddi imkânları kısıtlı, hatta yoktur. Onlar da Medine'de kalabilmek için evlilikten, çalışma hayatına kadar bir dizi eylemler gerçekleştirirler. İğne yaparak para kazanmak vs. gibi. Örnekler

toplumsal alanda çaresiz, yalnız, zayıf olarak görülen kadınların, ellerinde bulunamı değerlendirip, gösterdikleri sabır ve metanetle isteklerini yerine getirip çözüm ürettiklerini de gösterir. Bir başka açıdan ise HümeYra Hanım'ın bu kadınlar üzerinden de kendini anlattığını görürüz. Böylece kendi hayat seyri bu hikâyelerle de normalleşir. Bir farkla ki onda özgür kadın önde lokomotifir ve sürekli hareket hâlinindedir. Türkiye'den oraya giden Türk hanımların hac ve umrelerine yardımcı olur. Kıyafeti yerel olmamakla birlikte o yörenin ölçülerine uygun ama kendi tasarımıdır. Doktor olduğu hâlde oradaki Türkler hastalandığında refakatçi olması ise kurumsal aidiyeti aşır, insani olmanın sınırları karşımıza çıkar.

VI

Hatıratın bir başka özelliği de “rüya”lardır. Ailede babadan başlayarak, çocukların hepsine sirayet eden bir rüya – gündelik hayat ilişkisi vardır. Küçük kardeş Saadeddin Ökten'in ismi, görülen rüya üzerine doğumdan dört ay önce konulurken, Medine'ye gitmek için çabalayan babanın önündeki engellerin kalktığı da yine rüya-yakaza yoluyla aşır olur. Kimsesiz ve beş parasız Zehra Hanım'ın Medine'de kalması da, rüyadan edinilen bilginin hayata geçirildiğine örnektir. Bu anlamda rüya onlarda hayata yön veren bir bilgi kaynağıdır. Ayrıca ehil kişilerin istenilen rüyayı gösterme becerisi bir başka formda bilgi – emek ilişkisi bağlamında ulaşılan neticedir. Nitekim Fahrettin Efendi sağlığını bozma riskine rağmen bu ilişkiyi önemser. Bu anlamda rüya, farklı düzlemde oluşturulmuş bir bilgi formudur ve bu bilgiyi elde etmek de istifade etmek de ciddi emek istemektedir.

VII

Hatırat aynı zamanda bir şehirler skalasını da verir. Karayoluyla yapılan yolculuklar, bu yolda kazanılan dostluklar ve bu dostluklar üzerinden yaşanan hikâyeler, kadın-seyahat ilişkisine dair önemli detayları karşımıza çıkarır. Bu hareketlerde okulda okuduğumuz

ve yaşadığımız uluslararası ilişkilerin sınırları görülmez. Sınırlar ortak anlam dairesindeki kişilerin belli zaman ve mekân paylaşımı çerçevesinde ortadan kalkar. Nitekim başka odası olmadığı için yeni evlenen aileden damadın dışarı çıkartılıp odanın Hümeýra Hanım için hazırlanmasını sağlayan anlayış/anlam, sınırların ötesindeki güvenli ve özgür dünyadan işaretler sunar. O dünyada paylaşmak ve güven esastır. Meşakkat ise gelip geçicidir. Aslolan insana hizmet ve Allah'a yakın olmaktır.

VIII

Doktor Hümeýra Hanım'ın hayatı aynı zamanda bir bağlılığın, aşkın ifadesidir. Şairin "Aşk imiş her ne var alemde" dizesi tam da Hümeýra Hanım'ın hayatına tekabül etmektedir. Ve hayat bir biçimde kazanılan bu nimeti koruyup kollamak için yapılan mücadeledir aynı zamanda. Onun için hayata dair bütün sevgiler, vazgeçilmezler dışarıda tutulmuştur. Hatta sert, celalli, Celaleddin Ökten/baba Medine'ye her sene gitmesini istemediği hâlde bunu kızına söyleyememiştir. Bunda Medine aşkına, bağlılığına duyulan saygı kadar, bu konudaki tecrübesi de etkili olmuştur diyebiliriz. Nitekim içindeki yangını söndüremediği için Medine'ye yerleşme kararı alan Celaleddin Ökten'in yanında da kızı Doktor Hümeýra Ökten vardır. Daha sonra yaşanan süreçte baba İstanbul'a gelirken kızı orada kalmış, mekânlar farklılaşırken bağlılık benzer formlarda devam etmiştir.

Dikkatli bakıldığında aşkın izleri hatıratın her satırında görülmektedir. Necid çöllerini tır kamyonlarıyla geçen, Şam'da karda kışta gecenin bir vakti istasyonda tek başına tren bekleyen Ayşe Hümeýra Hanım'da aşk, artık bir yaşama biçimidir. Medine'ye yerleşmesine yardımcı olduğu diğer hanımlarda da aşka dönüşen yaşama biçimlerinden örnekler sunarlar hatıratıta. Dolayısıyla Hümeýra Hanım'ın hayatı aynı zamanda aşka adanan bir ömrü de karşımıza çıkarmaktadır. O kadar ki hâlâ canlı ve dinamiktir ve ömrünü aşık olduğu topraklarda tamamlamaya duacıdır. Bu anlamda her gidiş bir heyecan, her geliş bir acayibla içkindir diyebiliriz.

Sonuç olarak doktor Ayşe HümeYra Hanım Cumhuriyet'in ilk dönem şehirli, üniversite eğitimi görmüş dindar kimliğinden dolayı ülkede resmi görev alamamış fakat cumhuriyetin kadın eğitimi ve özgürlüğüne katkısından yararlanan modern, özgür bir dindar doktor hanımdır diyebiliriz.

Koşuyolu
Nevin Meriç
8 Ağustos 2010

Birinci Bölüm

Ailem: “Bir dedemiz çok güzelmiş, güzele de
Gürcü derlermiş”

Öncelikle ailenizi sormak isterim. Bize ailenizi nasıl tanıtırsınız?

Evvvela hem Müslüman hem de İslamiyet’i yaşayan bir aileden geldiğim için Allah’a çok hamdediyorum. Bu, neden önemli dersenez; ülkemizde herkes Müslüman ama herkes İslamiyet’i yaşamıyor. O yüzden İslamiyet’i yaşayan bir aileden geldiğim için Allah’a ne kadar şükretsem azdır. Hayat hikâyelerini okumayı çok severim, ama kendi hayatımdan bahsetmeyi hiç düşünmezdim. Genç meslektaşlarımla teşvikiyle buna cesaret edebildim.

Babam memlekette zekasıyla tanınan Trabzon asıllı, hoca bir aileden gelir. Hoca Ömer Fevzi Efendi ailenin büyüklerinden olup, onun oğlu Salih Zihni Efendi, onun oğlu da babam Mahmut Celaleddin Efendi’dir. O zamanlar memlekette hocalık, geçim kaynağı olmaktan çok, Allah rızası için yapılırmış. Bu yüzden ailemiz, büyük kayıklar vasıtasıyla nakliyat yapar, deniz ticareti ile geçimini sağlamış. Babamın dedesi, Trabzon’da Çarşı Camii imamı olan Ömer Fevzi Efendi’dir. Onun babası veya dedesi Hacı Mustafa Efendi de aynı camide imamlık yapmış. Babam anlatmıştı; Hacı Mustafa Efendi bir defa hacca gitmiş. Yıllar sonra ikinci defa hacca giderken “Ben bu sefer gelmeyeceğim” diyerek herkesle vedalaşmış ve orada vefat etmiş. Babam, dedesi için “mazanne”den, yani “kerametleri zahir olan kişiydi” derdi. İşte

böyle bir zatın torunlarıyız, elhamdülillah. Ne var ki dedem çok genç yaşta (25 yaşında) kaza geçirmiş, kalafattan kayan geminin altında kalıp vefat etmiş.

Babamın annesi Hafız Güller Hanım da baba ve anne tarafından hafız olan bir aileden geliyor. Annesi babamı beş yaşında hıfza başlatmış, babam hem okula gider hem de hıfzını yaparmış. Annesi üzüntüden hastalandığı hâlde yatağın içinde babamın hıfzını devam ettirmiş ama bitirdiğini görememiş. Eski hanımlar cemiyet hayatını, hele ticaret, alacak-verecek meselelerini hiç bilmezlerdi. Dedem genç yaşta vefat edince aile, ellerinde olanları işletememiş, mallarına sahip çıkamamış. Üzüntüden babaannem verem olup, iki sene sonra vefat etmiş. 7 yaşında öksüz ve yetim kalan babamı babaannesi büyütmüş. Babaanne çok otoriter bir hanımmış. Babam, “Evde o hakimdi; çok çalışkan bir talebe olduğum hâlde bana hiç aferin demedi, hatta aferin kağıtlarını eve getirir, rafa dizerdim ama babaannemden hiç aferin almazdım” derdi. Annesinin erken yaşta vefatı babamı çok etkilemişti ki biz de hayatımızda bunun tesirlerini gördük. Annesine çok acıdığı için bizi okuttu, “Hayatın ne getireceği belli olmaz, kızlarım okusun, kendi ayakları üzerinde dursun, kendilerini idare edecek şekilde diplomalarını alsın” derdi. Onun için okumamıza son derece itina eder, hayatımızı okullarımıza göre programlardı.

Babam Trabzon’da mevcut okulu ve medreseyi bitirmiş. 16-17 yaşında Trabzon merkez Çarşı Camii’nde imamlık görevine başlamış. Artık başında çok sevdiği sarığıyla ulema sınıfına dahil olmuş ama içindeki okuma aşkı bir türlü dinmiyor, gittikçe hararetleniyormuş. Hatta o günlerde akrabalar; “Evladım bak ne güzel vazifen var, seni burada evlendirelim” demişler. Fakat babam; “İlla İstanbul’a gidip okuyacağım. Hem benim evleneceğim kız daha doğmadı” dermiş. Daha sonra babam; “Neden ağzımdan öyle bir söz çıktı bilmiyorum” demişti. Çünkü hakikaten o yıllarda annem henüz doğmamış. Memlekette lakapları Gürcüzadeler imiş. Babam “Biz Gürcü değiliz, ama bir dedemiz çok güzelmış, güzele de Gürcü derler. Bu lakap oradan kaldı” derdi.

İstanbul'da kendisine refakat eden kimse veya tanıdıklarınız var mıydı?

Okumak için İstanbul'a geldiğinde Malta Çarşısı'nda Horozlu Han'da bir odada kaldığını anlatmıştı.¹ Daha sonraları öğretmenliği zamanında halam evlenip İstanbul'a gelmiş, Fatih Çırcır'da 3 katlı bir evde beraber oturmuşlar. Küçüklüğümde halamın oturduğu o eve giderdik. Sonra Vezneciler'de bir apartmana taşındılar. Halamın hastalığında da oraya gidip onu tedavi ederdim.

Biraz da annenizden bahseder misiniz?

Annemin babası Hafız Süleyman Sururi Efendi, Gürcü asıllıdır, Kafkasya Ahıska'dan gelmişler. Dayım orada bazı akrabalarımız kaldı derdi. Dedemin babası Ahıskalı Osman Efendi, gençliğinde orada birçok harbe iştirak etmiş, harp bittikten sonra babasından izin alıp İstanbul'a okumaya gelmiş, kılıcını da beraber getirmiş. Bu kılıç senelerce bizim duvarda asılı durdu, şimdi kardeşim Saadeddin Ökten'dedir.²

İstanbul Fatih'te medreselerde okumuş, yükselmiş müderris, dersiam olmuş. Seneler sonra evlenmiş ve oğlu Süleyman Efendi doğmuş. Hafızpaşa'da oturuyorlarmış. Yaşı ilerlediğinde hastalanmış, ağırlaştığı bir gün oğluna; "Bana Fatih'te bir oda verdiler" demiş. Dedemler önce anlamamışlar ve hastalıktan hayal görüyor zannetmişler. Zaten birkaç gün sonra da vefat etmiş. O yıllar-

- 1 Celaleddin Hoca İstanbul'da, Bediüzzaman Said Nursi'nin kapısına, "Burada her suale cevap verilir, her müşkil hallolunur; fakat sual sorulmaz" yazısını asıp bir müddet kaldığı Fatih Camii'nin arkasındaki Şekerci Han'da bir oda kiralar. Bir yandan Fatih Camii'nde medrese derslerine devam ederken, diğer yandan Çapa'daki Darü'l-muallimîn'de eğitim görür: "Orada müspet ilimleri okur. Matematik üzerende çok dururdu. Bir de Fransızca. Dil ile matematiğin mantığı arasında esaslı bir farklılık yok. Bu ilişkiyi çok iyi görmüş. "Cep saatimi sattım Fransızca cebir kitabı almak için" derdi. Cemal A. Kalyoncu, *Akıyon* dergisi, Sayı, 681, 24 Aralık 2008.
- 2 Saadeddin Ökten 1942 yılında İstanbul'da doğmuş, 1964'te İTÜ İnşaat Fakültesi'ni bitirmiştir. Aynı yıl İTÜ Mimarlık Fakültesi'nde akademik hayata başlamış, 1971-73 yıllarında iki yıl süre ile ABD'de misafir doktora öğrencisi olarak bulunmuştur. 1977'de Doktor unvanını alan Saadeddin Ökten 1979-80 akademik yılında Belçika'da araştırmalar yapmış ve 1982'de Doçentliğe yükseltilmiştir. 1985 yılında MSGSÜ Mimarlık Fakültesi'ne geçmiş, 1989'da Profesör olmuş ve 2004 yılında da kendi isteğiyle emekliye ayrılmıştır.

da hocalar için Edirnekapı dışında bir mezarlık varmış. Büyük dedemizin kabri de orada hazırlanmış zaten. Fatih Camii'nde cenaze namazı kılınp oraya götürülürken saraydan haber gelmiş; Padişah, camii haziresine gömülmesini irade buyurmuş. Çünkü dedem huzur hocasıymış. Meğer büyük dedemin Fatih'teki odası hazırmış da biz bilmiyormuşuz. Şimdi Fatih Camii haziresinde 75 numarada medfun. Mezar taşında "Ahıskalı Müderris Dersiam Osman Efendi" yazar. Onun oğlu dedem Hafız Süleyman Sururi Efendi, Atıkali Paşa Camii imamı.

Annemin anne tarafı ise Filibe'dendir. Fakat anneannem Filibe'yi pek hatırlamazdı. Babası Hacı Ali Efendi hacca gitmiş ve birkaç ay sonra dönmüş. Bir kitapçı dükkanı varmış. Balkanlar'daki bozulma emareleri ta o yıllardan başlamış. O zaman dedem artık buralarda kalınmaz diye 93 Harbi'nden³ evvel İstanbul'a gelmiş. Anneannem o günleri anlatırken gözleri buğulanır ve "Büyük-babamın çok fazla koyunları vardı, aç kalmasınlar diye ahırdan iplerini kesip saldık da çok üzölmüşük" demişti. Ben çok sonraları anneannemin, büyük dedemin yaşadığı yerleri merak ettim ve çalıştığım dispanserdeki ebe hanımla birlikte Filibe'ye gittim. Otobüse bindik, beş saatte Filibe'deydik. Filibe, Meriç Nehri'nin kollarının geçtiği güzel bir şehir. Nehir üzerinde köprüler ile geniş caddeler, parklar var. Bir köprünün iki tarafına dükkanlar yapılmış ve güzel bir çarşı olmuş. Neyse, bir iki mahalleyi eski hâlinde bırakmışlar da iki katlı, çıkmalı, bahçe duvarlarıyla çevrili eski Osmanlı evlerini gördük. Bu evlerden bir kısmı şimdi otel olmuş. Arnavut kaldırımlı sokaklarda çok heyecanlandım, güzel bir gündü. Filibeli'ye gittiğim gibi baba memleketi olan Trabzon'a da gittim. Ahiret kardeşim ve ailesi Trabzonlu idi. Bir sene imkânımız oldu, yazın oraya gittik. Dedemin sonra babamın imamlık yaptığı Çarşı Camii'ni ziyaret ettim. Her tarafını gezdirdiler. Hopa'ya kadar gittik, dönüşte yağmur başladı, heyelan oldu. Geceyi karakolda parkta geçirdik. Azamet-i ilâhi insan nasıl irkiliyor.

3 1877-78 yılları arası yapılan Osmanlı-Rus Savaşı. Sonunda Ayastefanos Anlaşması yapıldı. Çok ciddi kayıplar verildi.

Anneannenizle dedenizin evlilikleri nasıl olmuş?

Anneanne Sıdika Hanım küçük yaşta gelin gitmiş. Dedeciğimiz -Allah rahmet eylesin- Süleyman Efendi ile aralarında çok yaş farkı varmış; ama o kadar yumuşak, tatlı dilli, hoş sohbet bir insanmış ki anneannemi hoş tutmuş, ona hep şiirler yazarak memnun edermiş. Anneannem de ev hizmetini seve seve, hiç şikâyet etmeden yaparmış. Sabahleyin kalkar, namaz vaktinden evvel su ısıtır, efendisinin babaannesine abdest aldırır. Hemen de bir oğlan çocuğu olmuş. Evin işi, yemeği, çocuğun bakımı derken sıkıntılı olmuş. Bunun üzerine çamaşıra müezzinin hanımı gelip yardım etmeye başlamış. Anneannem ufak tefek, çok da genç; bir gün akrabalar ziyarete gelmişler, bakmışlar ki işi çok ağır, acımışlar, ağabeyi Hafız Sami'ye gidip durumu söylemişler. Hafız Sami de sesi çok güzel olan, Allah aşkından evlenmemiş, medresede oturur bir zatmış; tabii biricik kardeşini pek severmiş, anlatılanlara çok üzülmüş, telaşlanmış, doğru anneannemin evine gelmiş. Her ziyaretinde evvela babaannenin yanına girer, onun elini öper, hâlini hatırını sorar, ondan sonra kardeşinin yanına gelirmiş. Bu sefer o kızgınlık ve heyecanla babaanneye uğramadan, doğru üst kata kardeşinin odasına çıkıp; "Yengeler, senin çok işin olduğunu, ezildiğini anlattı, ben de çok üzüldüm, buna bir çare bulalım" demiş. Anneannem ağabeyinin üzüldüğünü görünce; "Ben hayatımdan memnunum, Süleyman Efendi çok iyi bir insan, bana güzel muamele yapıyor, bir şikâyetim yok; evet, babaanne yaşlı ama ben ona bakarak sevap kazanıyorum" diyerek ağabeyini ikna etmiş. Ağabeyi "Oh çok şükür, Sıdika, o kadar üzülmüştüm ki, demek sen memnunsun, o zaman babaannenin yanına inelim" demiş. Babaannenin yanına inmişler, her zamanki gibi hâl hatır ettikten sonra ağabey gitmiş. Bu sefer babaanne "Sıdika, her zaman Hafız Efendi evvela benim hatırını sorar, sonra yukarıya çıkardı. Bu sefer ne oldu da evvela yukarı çıktı, Hafız Efendi bana darıldı mı?" demiş. Anneannem o yaşına göre çok akıllı bir insanmış; "Ah babaanne hiç darılır mı, çok sıkışmış da ayak yoluna gitti" demiş. Babaanne rahatlamış. İşte

anneannem böyle güzel idareyle bütün ailenin hoşnut olmasını sağladı, çevresindeki herkesi memnun, mesut ederdi.

Dedem, babamla tanıştıkları zaman Edirnekapı Atik Ali Camii imamıydı. Kış ramazanlarında gece kovadaki buzlu suyu kırıp abdest alır, sahurda hatim okurmuş. Anlatanlar, “parmaklarının ucuna kadar Müslüman, nur gibi bir zattı” derlerdi. O da erken yaşta vefat etti. Yerine dayım imam olmuş ama henüz çocuk. Bu sefer sorumluluğu babam üstlenmiş ve parayla imam tutmuş; sabah, öğlen, ikindi namazlarını İmam Cafer Efendi, akşam ve yatsı namazlarını da babam kıldırılmış. Ben dedemi görmedim ama beyaz kumral sakallı, biraz toplu ve güler yüzlü olduğunu anlatmışlardı. “Nur yüzlü” tabirine çok uyuyor. Mehmet Zahit Kotku Efendi’ye çok benzetir, onu gördüğüm zaman dedemi hatırlardım.

Peki, annenizle babanız nasıl tanışmış?

Babam Fatih Çırçır’da, Atik Ali Camii’nin yakınında oturuyor. Camiye gide gele dedem Hafız Süleyman Efendi ile de tanışıp ahbab olmuş. Bir gün dedem namazdan sonra babamı evine davet etmiş. Eve gelip üst kata çıkmış ve erkek misafir odasında oturmuşlar; duvardan duvara döşenmiş sedirlerde mis gibi sabun kokulu tertemiz beyaz örtüler varmış. Orada kaldıkları iki üç saat içinde evde ne kadın ne de çocuk sesi duyulmuş. Evin tertibi, düzeni babamı mest etmiş ve aileye çok kıymet vermiş, ahbablıkları iyice ilerlemiş. Anneannem anlatmıştı: Bu ziyaretlerin birinde güzel bir bahis açılmış. Babam o kadar heyecanlı anlatıyormuş ki anneanneler alt kattaki mutfaktan işitmişler ve hemen kapının arkasına gelerek dinlemişler. Babam Hz. Ayşe’ye iftira vakasını anlatıyormuş, anneannem: “Ağlaya ağlaya dinlerken kalbimden de damadım böyle bilgili bir kişi olsun” diye geçirdim demişti. Bir müddet sonra dedem, babamdan dayıma Arapça okutmasını rica etmiş. Babam da kabul etmiş ve haftanın muayyen günlerinde derse başlamışlar. Bir gün dayım, diğer kardeşi eczacılık mektebine gireceği için babama, tanıdığı hocaların olup olmadığını sormuş. Babam; “O esnada ne oldu ben de anlayamadım hiç alakadar olmadığım hâlde, ‘Siz kaç kardeşsiniz?’ diye sordum” demişti.

Dayım “Benden sonra birader, sonra bir de hemşirem var” demiş. Hemşire sözü geçtiğinde babamın kalbinde “O kız ben alayım” isteği belirmiş. Aileyi beğendi ya, tanışmak niyetiyle halamı evlerine göndermiş. Annem de o esnada mektepten yeni gelmiş. Biraz topluca, buğday tenli, kırmızı yanakları parım parım parlıyormuş, ay halam da kızını çok beğenmemiş mi! Ama henüz 12 yaşında.

Aralarındaki yaş farkından dolayı evlilikleri pek kolay olmayacak gibi gözüküyor. Ne dersiniz?

Evet, kolay olmamış. Neyse annemi gören halam mest olmuş vaziyette eve gelip manzarayı bir bir babama anlatmış. Artık annemi isteyecekler ama küçük olduğu için de tereddüt ediyorlarmış. Derken babam niyetini dedeme arz etmiş. Dedem çok şaşırılmış ve anneanneme “Hoca hem yaşlı hem de çok asabi, ben ona kızımı vermem” demiş. Ama ahbaplıklarını kesmemişler, arada sırada gidilip geliniyormuş. Babam sabır makamında... İki sene sonra dedem rahatsızlanıp vefat etmiş. Çocuklar henüz iş tutacak durumda değil, dayılarım okuyorlar, teyzem 9, annem de 14-15 yaşında. Evde işeyi sağlayacak kimse yok. İşte o zaman babam ve halam aileyi bırakmayıp yardımlarına koşmuşlar.

Bir de babam rüyasından bahsederdi. Rüyada bir ses, “Celal’in evleneceğini babası cennette duydu ve çok memnun oldu” demiş; “O zaman anladım ki bu kız salih, onu bırakmadım, bekledim” derdi. Babamın evleneceği kızla ilgili bir başka talebi de isminin ismine uymasymış, ama Mahmut Celaleddin ismine uyan bir kadın ismi bulmak kolay değil. Türkler Mahmude ismini koymaz, Türkistanlılar koyar. İşte dedem Ahıska’dan geldiği için olacak kızına Mahmude ismini koymuş. Böylece babamın diğer isteği de yerine gelmiş oldu.

Ayşe Hümeysra Ökten’in annesi
Mahmude Hanım

Babam hep doğruluktan kazandı. Doğruluğa ve harama, helale çok dikkat ederdi. Haramdan o kadar kaçınırdı ki kendi lehine bile olsa yan gözle bakmazdı. Dinî meselelere titizlikle riayet ederdi. Ben daha dört-beş yaşlarındayken bir keresinde babam evde Cuma namazını kıldırmak için hazırlanıyor, abdest alıyordu. Annemden bir şey istedi ama “Sen verme, kızım versin” dedi. Yani cemaatte Şafiler de olabilir, abdestinin onlara göre olmasına dikkat ediyormuş. Çok sorumluluk sahibi bir adamdı. Yetiştigi muhit de önemli tabii.

Babam dostluğu devam ettiren halam vasıtasıyla aileye yardım ederken çocuklar da büyür. Dayımı dedemin yerine imam yaparlar, annem de 17 yaşına gelir. Halam tekrar kız istemeye gider, anneannem de verir. Babam anneannemi çok sever, hürmet ederdi. Yani annemle babamın evliliklerine kadınlar hakim. Evlenmeden önce birbirlerini hiç görmemişler. Resim bile yok. Düğün olmuş, annemi evde koltuğa getirmişler. Babam yüzünü açınca çok beğenmiş, o kadar memnun olmuş ki hemen anneannemin elini öpmüş. Birkaç ay Fatih’te anneannemin evinde oturmuşlar. Evlendiğinde babam 39, annem 17 yaşındaymış. Ama bu durum ailede hiç sorun olmadı. Hatta ben, annemle komşuya gittiğimizde bir kere bile ağzından “Benim efendi ihtiyardı” dediğini duymadım.

Bu arada düğün olmadan evvel, babam işiyle ilgili bir sıkıntı yaşamış. Liselerde Arapça ve din derslerinin lağvedilmesine muhalefet

Bütün aile Eyüp Sultan Türbesi önünde

Celaleddin Ökten Hoca

ettiği için öğretmenlikten el çektirilmiş. Anneanneme; “İşimi kaybettim, belki kızınızı vermek istemezsiniz” diye haber göndermiş. Anneannem de; “Biz kızımızı hocanın vazifesine değil şahsına veriyoruz” demiş. Babam bu cevaba da çok memnun olmuş. Anneannem için; “İngiltere tahtına otursa idare eder, çok akıllı hanımdı” derdi. Sonra babam suçsuz bulunmuş, hem iyi hoca hem de öğretmen eksikliği var, tekrar işe alınmış, o sıkıntı da bitmiş.

Bütün evliliklerde eşlerden birinin sesi diğerinden daha çok çıkar ve en nihayetinde son söz hep o tarafın olur. Sizin evinizde kimin sözü geçirdi?

Babam çok sert, otoriter, ama merhametliydi. Bazı şeylere dikkat ederdi. Özellikle tesettüre çok dikkat ederdi. Annemin dışarıda yüzü açıktı ama sokağa, çarşıya, pazara çıkmazdı. Başını hep örttü. Bizde, misafir geldiğinde haremlik ve selamlık uygulanırdı. Babam evin işlerine hiç karışmazdı, ne yemek pişecek, nasıl yapılacak, tamamen annemin tasarrufundaydı. Aileye program yapmıştı; mektepten gelir, bir saat oynar, kahvaltı eder, dinlenir, saat beşten yedi buçuğa kadar ders çalışır, yedi buçukta yemek yerdik. Yemekten sonra imtihanımız yoksa babam bütün aileyi toplar, tarihten, İslâmiyetten mevzular anlatır, sohbet ederdi. Bizler